

ЯКІСТЬ МОЛОКА В КОНТЕКСТІ НОВИХ СТАНДАРТІВ

Л. М. СТЕПАСЮК, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID 0000-0002-7258-9243

E-mail: ludastepasuk@gmail.com

Анотація. У статті розкрито сучасний стан молочної галузі України. Охарактеризовано якість молоко-сировини в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення. Здійснено аналіз цінової ситуації на ринку молока.

У процесі дослідження доведено, що в аграрних підприємствах щорічно зменшується поголів'я корів, матеріально-технічне забезпечення знаходиться в критичному стані. Ситуація, що виникла, набуває загрозливих масштабів, оскільки країна перетворюється з експортера молочних продуктів в імпортера.

Встановлено, що на сьогодні однією з основних проблем є забезпечення переробних підприємств якісною сировиною. Проведені дослідження підтверджують, що забезпечити необхідну якість виробленого молока сьогодні можуть лише сільськогосподарські підприємства, у яких здійснюється механічне доїння, очистка та охолодження молока. Господарства населення не мають можливостей забезпечити необхідний технологічний процес виробництва продукції. Саме тому вироблене в господарствах населення молоко відповідає вимогам лише другого татунку або несортового. Як наслідок у більшості випадках у населення молоко закупляється за низькими цінами, тоді як у сільськогосподарських підприємствах воно реалізується екстра, вищим та першим татунком.

Отже, розвиток цивілізованої торгівлі вимагає якісної сертифікованої продукції. Встановлено, що визначальним фактором конкурентоспроможності молочної продукції на ринку є якість продукції. Без використання якісної сировини виробити конкурентоспроможний продукт неможливо.

Обґрунтовано, що одним із пріоритетних завдань для покращення показників якості та підвищення закупівельних цін на молоко, яке закуповується в особистих господарствах населення є розвиток кооперативів, дрібних і сімейних фермерських господарств та залучення їх в організований ринок. Тому дана проблема повинна вирішуватися активізацією аграрної політики у нерозривній підтримці розвитку молочної галузі на основі державної підтримки.

Ключові слова: молочна галузь, молоко, якість молоко-сировини, ціна, сільськогосподарські підприємства, господарства населення, поголів'я корів

Актуальність. Молочна галузь має стратегічне значення як основа продовольчої безпеки держави і є пріоритетною в економіці сільського господарства, так як забезпечує населення країни продуктами харчування.

У природі не існує іншого продукту крім молока, який містить у своєму складі таку кількість поживних мінеральних та біологічно активних речовин, характеризується високою засвоюваністю, позитивно впливає на організм людини і тварин. Важливе значення молока пояснюється ще й тим, що в ньому міститься все необхідне для життя, росту та розвитку організму.

Молоко є сировиною для переробних підприємств, нарощування виробничих потужностей яких дає змогу наповнити внутрішній споживчий ринок та значно розширити експорт молочної продукції. Проте, поряд із кількісним насиченням ринку, важливо також забезпечити належну якість даної продукції. Сьогодні в Україні є проблеми щодо якості сировини – молока, що знаходить своє безпосереднє відображення у виробництві низки молочних продуктів, які не відповідають у багатьох випадках встановленим національним (європейським) стандартам. Тому, варто створити такі умови, щоб уся молочна продукція від первинної ланки до кінцевого споживача відповідала стандартам якості та безпечності для кожного споживача.

Тому, сьогодні реалізується низка програм державної та регіональної підтримки виробників, а також відбувається співпраця з міжнародними проектами технічної допомоги, яка спрямована на навчання населення, виробників і державних службовців, адаптацію законодавства, сертифікацію і стандартизацію. Також, для збільшення виробництва якісного молока особлива увага спрямована на молочні кооперативи, молочні ферми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам якості й ефективності виробництва молока присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Кернасюка Ю. [1], М.М. Ільчука [2], Д.Г. Легези [3], П.Т. Саблука [4], В.Я. Месель-Веселяка [5], С.М. Кваші [6], В.М. Яценка [7] та багатьох інших. Переважна більшість їхніх робіт стосується питань економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських

підприємствах та особистих господарствах населення, а питання виробництва якості молока, особливо в господарствах населення вивчалися в загальному контексті.

Мета. Дослідити тенденції та особливості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення та обґрунтувати пропозиції щодо підвищення його якості.

Методи. Для написання статті були використані такі основні методи дослідження як: метод порівняння, економіко-статистичний та абстрактно-логічний методи, метод аналізу та синтезу, розрахунково-конструктивний метод.

Результати. Все більшої актуальності набуває проблема, яка полягає в забезпеченні населення України високоякісними молочними продуктами, розширенню їхнього асортименту та зниженню залежності від імпорту. Тому важливими завдання сьогодення є забезпечення зростання обсягів виробництва молока та покращення його якості.

З цією метою з 1 січня 2019 року був прийнятий новий ДСТУ 3662 : 2018 Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови. Цей національний стандарт містить характеристики та технічні умови для здійснення закупівлі та приймання молока коров'ячого для його подальшого введення в обіг. Цей національний стандарт можуть застосовувати всі оператори ринку, які здійснюють виробництво, закупівлю та переробку молока, для упорядкування взаємовідносин між продавцем і приймачем щодо оцінювання якості закупівельного молока, для впровадження систем аналізу небезпечних чинників та контролювання в критичних точках, а також органи, для оцінювання здатності суб'єктів господарювання виконувати встановлені процедури та правила.

Вищевказаний стандарт є переглядом ДСТУ 3662 : 2015 Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови. Він уводиться зі скасуванням ДСТУ 3662-97 Молоко коров'яче незбиране. Вимоги під час закупівлі, крім окремих вимог, чинність яких може бути подовжено протягом перехідного періоду,

установленого в наказі національного органу стандартизації за пропозицією заінтересованих сторін. Як тимчасова норма таке молоко підлягає прийманню відповідно до встановлених на підприємстві процедур та його можна переробляти за технологічною призначеністю згідно з чинною виробничою практикою та з дотриманням установлених вимог щодо термічного оброблення [8].

Відповідно до нового стандарту змінилися вимоги до якості молока екстра, вищого та першого гатунків. Вимоги до молока 2-го гатунку залишилися незмінними. Господарства населення, а також ті, хто виробляє молоко 2-го гатунку, зможуть здавати його на підприємства до 1 січня 2020 року.

Це стало можливим завдяки своєчасному втручання й активним діям Асоціації тваринників України, яка змогла переконати представників влади в тому, що ще не час запроваджувати нові вимоги, а селянам потрібен перехідний період.

Перехідний період, як вважають науковці, потрібен для того, щоби створити умови для виготовлення якісного молока, а, саме – забезпечення сільських місцевостей належною інфраструктурою: спеціальними доїльними пунктами, обладнаними молокопроводом, холодильною і фільтрувальною технікою, щоби молоко здоювалося безконтактним способом і ментально охолоджувалося. За таке молоко вищої якості господарства населення будуть отримувати вищу ціну. За підрахунками фахівців, встановити подібні молокоприймальні пункти в селах країни можна за рік, і для цього необхідно майже 7 млрд гривень [9].

Нині молочна галузь України перебуває не в найкращому стані. Свідченням цього є не високий рівень якості та конкурентоспроможності вітчизняної молочної продукції. Більшість сировини виробляється в господарствах населення, але через скрутне фінансове становище селяни не мають можливості утримувати худобу, тому чисельність поголів'я значно скорочується. Так, у 2019 році поголів'я худоби скоротилося на – 6 %. Такий

крок фактично «згортає» молочне скотарство. Зокрема, кожного місяця втрачається 2000-2500 корів. А після оголошення про відміну дотацій у сільськогосподарських підприємствах у 2020 році, зменшення поголів'я відбулося ще на 5 тис. корів [10].

Як наслідок такі дії негативно вплинули на обсяги молока, яке надходить на переробну промисловість, тому у 2019р. порівняно з 2018 роком дана галузь втратила 347 тис тонн молока, а порівняно з 2014 роком – 1155 тис тонн, які могли б забезпечити Україну вітчизняними молочними продуктами (рис. 1).

У скрутних умовах опинилися й переробні підприємства, які відчули дефіцит сировини. Такі умови знижують конкурентоспроможність вітчизняної молочної продукції на внутрішньому ринку, порівняно з європейськими аналогами, які присутні на українському ринку в значній кількості. Це так само знову негативно впливає на виробників, бо строки розрахунків за молоко-сировину збільшуються. Нині існує реальна загроза не лише скорочення виробництва, а й закриття ферм та переробних підприємств. Так, від сільськогосподарських підприємств надійшло на переробку 2610 тис тонн, що на 292 тис тонн менше, ніж у 2014 році. Від населення надходження молока-сировини скоротилося на 885,9 тис тонн, або на 51,1 %. Отже, господарства населення продемонстрували більш тотальне скорочення поставок сировини на переробку.

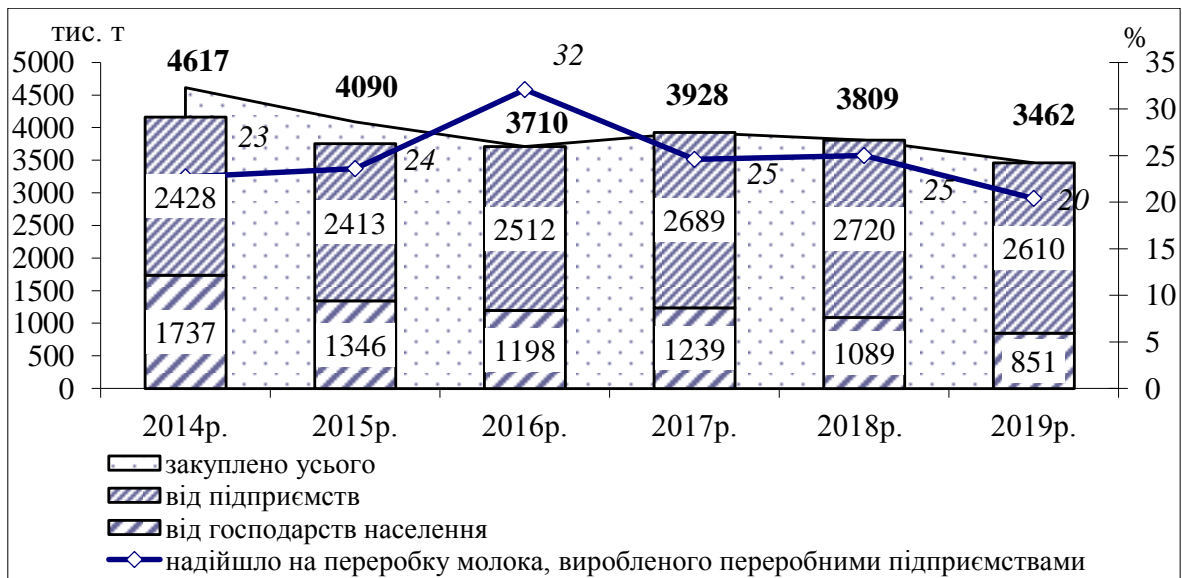

Рис. 1. Обсяги закупівлі та надходження сирого молока до молокопереробних підприємств України

Джерело: розраховано автором на основі [13]

Скорочення надходження молока є наслідком скорочення поголів'я дійних корів в Україні, що створило дефіцит молока-сировини для переробників. Насамперед на цю ситуацію відреагувала ціна молока, яка останніми роками демонструє стрімкий ріст (рис. 2).

Рис. 2. Середні ціни закупівлі сирого молока молокопереробними підприємствами України

Джерело: розраховано автором на основі [13]

Так, сільськогосподарські підприємства у 2019 році реалізували молоко за ціною – 7958 грн за тону, що на 7,7 % вище, ніж у 2018 році, а господарства

населення – 5412 грн за тону, що вище на 13, 7 %. Відношення ціни господарств населення до ціни, за якою сільськогосподарські підприємства реалізують свою продукцію складає – 68,0 %. Зазначимо, що це співвідношення є найнижчим у 2018 році – 64,4 %. Отже, переробні підприємства закупають молоко у господарств населення за ціною, яка нижче, ніж в аграрних підприємств на 32,0 %, що пов’язано з нижчою якістю продукції.

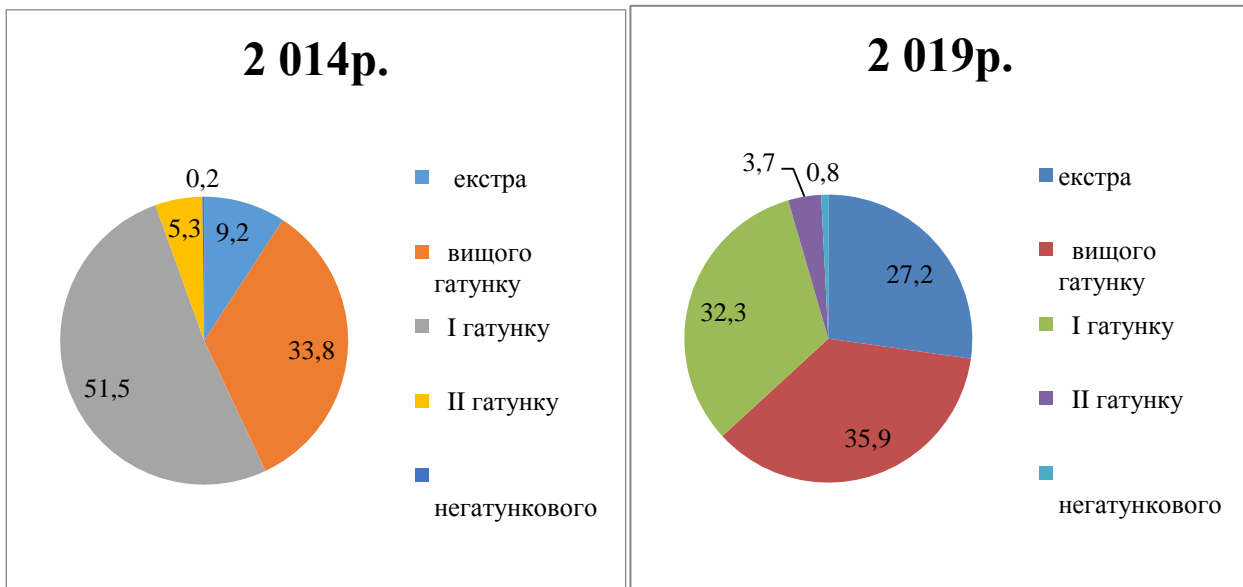

Рис.3. Структура якості молока-сировини в сільськогосподарських підприємствах

Джерело: розраховано автором на основі [13]

Аналіз структури якості молока в сільськогосподарських підприємствах свідчить, що попри негативні тенденції в молочній галузі ці господарства працюють над якістю виробленої сировини. Так, частка екстра гатунку у 2019 році складає 27,2 %, вищого – 35,9 %, першого гатунку – 32,3 %, другого гатунку – 3,7 %, негатункове сировинне молоко складає лише 0,8 % від загальної структури. У порівнянні з 2014 роком можна відмітити той факт, що в динаміці змін якості молока відмічається збільшення частки екстра гатунку (рис.3).

Аналіз свідчить, що на відміну від сільськогосподарських підприємств у господарствах населення якість молока залишається в критичному стані, і практично не змінюється упродовж досліджуваного періоду. Так, частка екстра

гатунку у 2019 році взагалі була відсутньою, вищого – лише 0,1 %, першого гатунку – 12,0 %, другого гатунку – 83,2 %, негатурнкове сировинне молоко складало – 4,7 % від загальної структури. Тобто, особисті господарства населення реалізують молоко в основному другого гатунку.

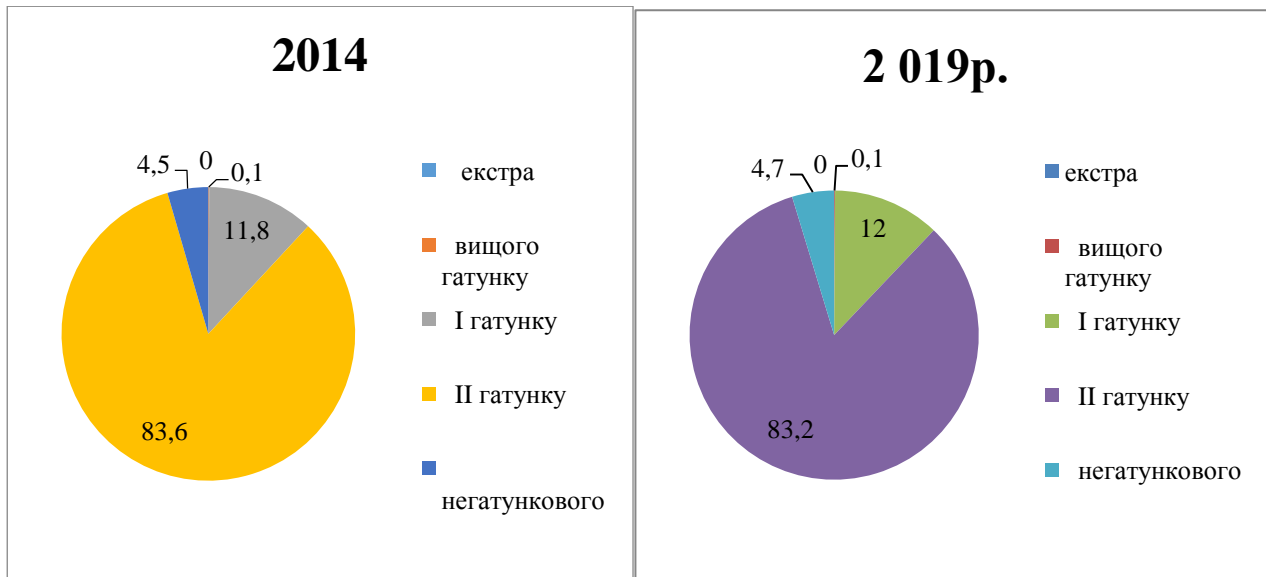

Рис.4. Структура якості молока-сировини в господарствах населення
Джерело: розраховано автором на основі [13]

Це пояснюється тим, що в цих господарствах, в основному використовується лише ручне доїння. Звідси потенційна та реальна можливість бактеріального забруднення молока. Крім того, додаються проблеми на етапах перевезення продукції, що потребує належної тари, спеціально обладнаних транспортних засобів тощо. Якість молока, як початкової сировини, повинна відповідати нормам безпеки. Індикаційними та найбільш важливими показниками якості молока та молочних продуктів є мікробіологічні або бактеріологічні показники. Мікробіологічні показники якості молока визначаються загальною кількістю бактерій в 1 мл продукту та титром кишкової палички й відображають ступінь та характер мікробної зараженості. У чинних стандартах для молочних продуктів вказана допустима кількість непатогенних бактерій (сапрофітних); присутність патогенних бактерій взагалі не допускається. Безпека молока та молочних продуктів загалом може бути визначена за комплексним показником – ветеринарно-санітарна безпека. Так,

відповідно до сучасних міжнародних вимог господарство, де виробляється сире молоко для виробництва молокопродуктів, повинно: дотримуватися правил гігієни та ветеринарної санітарії; виконувати вимоги належної виробничої практики; здійснювати ідентифікацію та реєстрацію тварин; забезпечувати ведення належної документації щодо надходження кормів, засобів гігієни та санітарії лікарських препаратів; здійснювати контроль у лабораторії [11].

Сьогодні в нашій державі практично немає чіткої ціноутворюючої політики. Загалом вона залежить від багатьох факторів, що складаються стихійно. Через те, що виробництво молока має сезонний характер, а попит спостерігається упродовж усього періоду року, є коливання закупівельних цін на молоко.

Ситуацію може стабілізувати лише подальше підвищення закупівельних цін і зменшення сезонної амплітуди їхнього коливання через підтримку розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та сімейних ферм.

За кордоном молочний кооперативний рух має довгу історію та є досить розвинутий, тоді як у нашій країні він тільки починає набирати обертів. На думку провідних експертів, кооператив як нова організаційна форма взаємовідносин на ринку вигідний переробникам молока, що стикаються із сильною конкуренцією за сировину в період закупівель, та селянам, які отримують передбачувані ціни та збут продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження сучасного стану молочної галузі України та аналіз основних проблем, які гальмують її розвиток свідчить, що якість сирого молока перебуває на досить низькому рівні, що спричинено низкою причин: недотриманням товаровиробниками належних санітарно-гігієнічних умов під час доїння, зберіганні, транспортуванні молочної сировини; невчасне охолодження; неналежні умови вирощування та утримання молочного стада. Тому необхідно спрямувати зусилля на підвищення якості молока шляхом придбання та використання сучасного доїльного та холодильного обладнання.

Також, однією з основних причин складної ситуації є відсутність зваженої довгострокової державної політики, відсутність стратегічного плану розвитку молочної галузі на національному рівні, спекуляції навколо відкриття ринку землі та відсутність впевненості у втіленні державою будь-яких протекціоністських заходів у цій сфері.

Тому, створення дієвої законодавчої бази для виробників молочної продукції, забезпечення умов здорової конкуренції та захист споживачів від неякісної продукції є важливими чинниками підвищення ефективності молочної галузі.

Вважаємо, що перспективи галузі багато в чому залежатимуть від того, наскільки реально сьогодні можна вибудувати партнерські відносини між усіма учасниками ринку. Одним із видів таких відносин для невеликих за розміром господарств може стати кооперація. Об'єднання в кооперативи дасть можливість виробникам продукції отримати державну допомогу на необхідне обладнання. Це допоможе забезпечити дотримання санітарно-епідеміологічних норм через створення заготівельних пунктів на селі або сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із холодильним обладнанням та лабораторією, де можна було б провести відповідний аналіз молока на місці та забезпечити швидке охолодження й дотримання певних норм зберігання.

Список використаних джерел:

1. Ю. Кернасюк. Молочний сектор: реалії та перспективи [Електронний ресурс] Агробізнес сьогодні. Режим доступу: [http://www. agro-business. com. ua](http://www.agro-business.com.ua) ...
2. М. М. Ільчук, І. А. Коновал. Управління конкурентоспроможністю продукції скотарства сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2018. №7. С. 83
3. Д. Г. Легеза. Розвиток аграрного сектора України у сфері зовнішньої торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. праць ХДУТП. 2010. Вип. 2 (12). С. 439

4. П. Т. Саблук. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. 2016. № 9. С. 34-42.
5. Ю. О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, О.Ю. Грищенко. Стратегічні напрями розвитку сільськогосподарського виробництва України (методичні підходи та розрахунки). за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Меселя-Веселяка. Київ. ННЦ «ІАЕ». 2016. 28 с.
6. Кваша С. М., Іванько А. В. Моделювання часткової рівноваги на ринку молока та молочної продукції в Україні Економіка АПК. 2017. № 7. С. 37-46.
7. В.М. Яценко. Вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища та підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств молочної галузі. Київ. НУХТ. Випуск 45. 2012. С. 109-115.
8. Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови: ДСТУ 3662:2018. [Чинний від 2017-01-01]. К.: ДП «УкрНДНЦ». 2016. 16 с.
9. Як новий стандарт щодо якості молока вплине на селян: важливі деталі. Асоціація тваринників України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://info.shuvar.com/news/3446/Yak-novyuy-standart-schodo-yakosti-moloka-vplyne-na-selyan:-vazhlyvi-detali>
10. Стан молочної галузі України погіршується. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://milkua.info/uk/post/stan-molocnoi-galuzi-ukraini-pogirsuetsa>
11. Л.С. Патрєва. Аналіз показників безпечності молока в умовах сільськогосподарського підприємства. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2016. Вип. 2. Ч.1
12. По затвердженню вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів: наказ Мінагрополітики від 12 березня 2019 р. № 593/33564. Офіційний вісник. 2019.
13. Сільське господарство України. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf

References

1. Yu. Kernasyuk. Dairy Sector: Realities and Perspectives [Electronic resource] Agribusiness today. Access Mode: [http:// www. agro-business. com. ua](http://www.agro-business.com.ua)
2. M.M. Ilchuk, I.A. Konoval. Management of the competitiveness of agricultural products. APK economy. 2018. №7. P. 83
3. D.G. Legeza. Development of Ukraine's Agrarian Sector in Foreign Trade. Economic Strategy and Prospects for Trade and Services Development: Coll. of sciences. against the CDCC. 2010. Vol. 2 (12). P. 439
4. P.T. Sabluck. Innovative model of development of agrarian sector of economy of Ukraine and role of science in its formation. Problems of innovation and investment development. Series: Economics and Management. 2016. № 9. S. 34-42.
5. Yu. O. Lupenko, V.Ya. Mesel-Veselyak, O.Yu. Grischenko. Strategic directions of agricultural production of Ukraine (methodological approaches and calculations). in a row. Yu. O. Lupenko, V. Ya. Messel-Veselyak. Kiev. IAE Scientific Center. 2016. 28 p.
6. S.M. Kvasha, A.V. Ivanko. Modeling of partial equilibrium in the market of milk and dairy products in Ukraine Economics of agro-industrial complex. 2017. № 7. S. 37-46.
7. V.M. Yatsenko. Influence of factors of external and internal environment and increase of competitiveness of production of dairy enterprises. Kiev. NAIL. Issue 45. 2012. pp. 109-115.
8. Raw cow's milk. Specifications: DSTU 3662: 2018. [Effective 2017-01-01]. K. : State Enterprise "UkrNDNTS". 2016. 16 p.
9. How the new milk quality standard will affect peasants: important details. Association of Livestock Breeders of Ukraine. [Electronic resource]. Access Mode: <https://info.shuvar.com/news/3446/Yak-novyy-standart-schodo-yakosti-moloka-vplyne-na-selyan:-vazhlyvi-detali>
10. The state of the dairy industry in Ukraine is deteriorating. [Electronic resource]. Access mode: <http://milkua.info/en/post/stan-molocnoi-luuzi-ukraini-pogirsuetsa>

11. L. S. Patreeva. Analysis of milk safety indicators in an agricultural enterprise. Bulletin of Agrarian Science of the Black Sea. 2016. Vyp. 2. Part 1

12. On approval of the requirements for the safety and quality of milk and milk products: Order of the Ministry of Agrarian Policy of March 12, 2019 № 593/33564. Official Bulletin. 2019

13. Agriculture of Ukraine. Statistical collection. [Electronic resource] – Access mode: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf

MILK QUALITY IN THE CONTEXT OF NEW STANDARDS

L. Stepasiuk

Abstract. *The article describes the current state of the dairy industry in Ukraine. The quality of milk raw materials in agricultural enterprises and households is characterized. The price situation in the milk market is analyzed.*

In the course of the research it was proved that in the agricultural enterprises the number of cows decreases annually, the logistics are in critical condition. The emerging situation is gaining ground as the country turns from a dairy exporter into an importer.

It is established that today one of the main problems is the provision of processing plants with high-quality raw materials. The conducted researches confirm that today only agricultural enterprises that carry out mechanical milking, purification and cooling of milk can provide the necessary quality of the produced milk. Households do not have the capacity to provide the necessary technological process of production. That is why milk produced in households meets the requirements of only the second grade or non-varietal. As a consequence, in most cases milk is purchased at low prices from the population, whereas in agricultural enterprises it is sold extra, higher and first grade.

Therefore, the development of civilized trade requires quality certified products. It is established that the determining factor of the competitiveness of dairy products in the market is the quality of products. Without the use of high-quality raw materials, it is impossible to produce a competitive product.

It is substantiated that the development of cooperatives, small and family farms and their involvement in the organized market is one of the priority tasks for improving the quality indicators and increasing the purchase prices for milk purchased from private households. Therefore, this problem must be solved by intensifying agrarian policy in the inseparable support for the development of the dairy industry on the basis of state support.

Keywords: *dairy industry, milk, quality of raw milk, price, agricultural enterprises, households, cows*